

I Marfken.

I Marfken — der er Jorden saa flad, at selv en Montanus uden Niels Korporal og hans Stol vilde finde den „flad som en Vandbælg“; der vilde et Muldvarpefud være en Bakke og en Kampsteen et Fjeld; men der er hverken Muldvarpe eller Stene i den fede Sil, Havet har opfyldt, og enhver Forhøjning i Jordbunden er et Værk af Mennehænder. Og de have ikke hvilet; de have opfattet Diger om Landet, Volde som om en Fæstning, der byder Bølgerne Erods; men Havet er ikke overvundet: i Ebben trækker det sig vel tilbage fra Digtets Fod, men naar Floden kommer løbe Bølgerne Stormløb heelt op ad dets Side, og hvem veed naar den Dag kommer, da det planter sin Slumfane paa Toppet af Diget. Vee Menneffene, som bygge trygt paa den erobrede Jord, de ville spule i den vaade Grav, som alt gjemmer saa mange af deres Forfædre, og flere Slægters majsommelige Arbeide vil i et Nu henveires som Voner for Vinden. Vestkysten af Sønderjylland er en Valplads, hvor det nu næsten tilintetgjorte frifiste Folk har ført og fører en uendelig Kamp med Havet. Bølgerne have sønderrevet Landet, begravet Stæder, Landsbyer og hele Strækninger, hvis Navne knap mere kendes; men neppe ere de traadte tilbage, før Menneffene vove sig frem, skrivte dem det ene Stykke efter det andet, opfaste Diger, førte Kog til Kog og betegne deres Seirsvandring ved at forvandle Havbunden til frugtbar Mark. Mange troe, at Marfken er et velsignedt Staraffenland, hvor Jorden er evig ungdommelig kraftfuld og hvor man kun behøver at udstræe Sæden, ligesom i Nilens Dynd, for at kunne høste og jante i Lade. Men det er ikke saaledes. Marfjordens frembringinger vel af sig selv det fortraffeligste Græs, korte, tætte, fede Spirer, jevne som paa en engelsk Høveplaine, og afgraves det en Dag, synes det at staae ligesaa frodigt den næste. Ingen Græsning kan lignedes ved den paa Marfkeheerne. Men Kreaturfødningen er ikke saa indbringende, at alt Landet kan ofres dertil, især da Jordbunden egner sig fortraffelig til flere Sædarter. Agerdyrkingen spiller en vigtig Rolle og udfordrer betydeligt Arbeide. Der maa graves Kanaler og Grøfter til Vandets Afledning; undertiden er det øverste Jordlag af en mindre god Beskaffenhed end et dybere liggende, da kulgraves — „udklees“ — Marken og ikke sjældent til en Dybde af flere Alen. Det er et haardt og kostbart Arbeide, og dog indvindes Omkostningerne maaffee allerede ved første Aars Afgrøde — saa forbausende er Marfkens Frugtbarhed. Men Kræfter maa der lægges til, det faaer Graveren at vide, og det faaer Høsten at vide, som i Foraaret maa slæbe Ploven gennem den fede Jord, hvori den spiker til Røerne. Men det gaar, det gaar nok, det skal gaar, naar man blot har „en jydsk Hest og en frifist Pids“ — som Bonden siger.

Saa, den frifiste Pids, den kan udrette det Utrolige, den gjør Ordspørgst tilfamme: „Gud Willie drager tungt Læs“; men en jydsk Hest under en frifist Pids maa drage det allertungeste. Marfkbonden kender ingen Medlidenhed med sin Hest, den er et Trældyr, et Medskab til Jordens Dyrking, og vil den ikke med det Gode, skal den med det Onde. Men de velmættede Stude, der ikke gide rejse sig og ligge og tygge Drøv, dem tilbereder han som Ægypterne tilbød Dren Apis og Hebræerne Guldkalven, de ere bogstaveligt og figurligt hans „liggende Fø“, firbenede Kapitaler, der for- og Efteraar omveksles i Pund Sterling og preussiske Dalere for at spille en kort og glimrende Rolle paa Bøllington og St. Pauli Dværgmarkeder. Den indvandrede Sum lægger Bonden ikke paa Ristebunden; han betror den til Jorden, ikke som Daaeren for at skille sin „Talent“, men for at Pengene kunne blive frugtbargjorte og forøge deres Herres Betydning. Thi Jordbeindom er her ikke Rigdom alene, men ogsaa Magt. So større Areal en Mand eier, desto større er hans Indflydelse; Lodsierne (Participanterne) i en Kog danne dens Aristokrati, der i Reglen er stærkt og sammensluttede, de have den afgjørende Stemme i alle fælles Anliggender og herske ikke alene ved Pengemyndigheds Absolutisme, men ogsaa i Kraft af Loven, hvis Haandhævere de i mange Tilfælde ere. Enhver hører derfor gjerne saameget Land, han kan overkomme. I sine vidstrakte Marker bygger Storbonden sit Huus paa et Værf (en kunstig Høi, og der throner det, omgivet af en indgrøftet Have, i fernem Eensomhed uden at taale noget Naboskab. Smaamanden maa være glad, at han faaer Lov at bygge paa det Communen tilhørende Dige og kan tage en Smule af Straaningen til Have; der finder han Selskab, der bygges Huus ved Huus og undertiden voger Rækken til en Længde af meer end en halv Fjerdingsvei. Men enten Storbonden eller Daglønneren bygger, maa han tve til samme moderlige Jord, han opfører Huset af samme store røde Muursteen, tæller det med Straa og sætter sit Navnechiffer paa Gavlens. Marfkens Bygninger leire sig bredt og fast; de ere beregnede paa at kunne modstaae Vestkystens Storme, i mange Tilfælde ogsaa paa at skaffe Beboerne et Tilflugtssted i Tilfælde af Oversømmelse. Det er især ældre Huse, som have en eieudommelig Construction, hvorved Taget kan blive staaende paa nedrammede Bjelker, om endog Murene bortspyles under det. En saadan Bygning kaldes i Folketsproget „Kattichur“. Paa Halligerne sees den overalt, men paa Fastlandet bliver den sjældnere og sjældnere; eftersom Digerne blive stærkere, bliver Frygten for Oversømmelse mindre, „Kattichur“ forlades, Værfet begynder man ogsaa at forlade, og Bonden er ikke bange for at bygge paa den flade Jemne, naar kun Grunden ikke er for fugtig; men Husets

gamle Grundform forlader man dog ikke gjerne, og med Hensyn til denne viser der sig en bestemt udtalt Forskjel imellem de sydlige og de nordlige Frifisdistrakter.

I det Sydlige, navnlig i Eidersted, bestaaer Bondens Gaard af en eneste stor Bygning med næsten kvadratisk Grund, med lave Mure og med et høit spidst tilloebende Tag, der i det Indre støttes af sex svære pommerste Bjelker; det er ikke uligt en kolossal Høstak og har heraf faaet Navnet „Høstberg“ eller som det almindeligt udtales „Høstberg“. Bygningen indeholder ligeom det jachfiste Huus paa Vestkysten Stue, Stald, Kø og alle nødvendige Rum under eet Tag; men hos Friferne ere de omhyggeligt adskilte, medens hos Saksjerne Mølede og Umlønde mødes og færdes paa den store Diele. Midt i Høstberget findes en bedækket Gaard „Nierung“, der faaer Lys fra et Vindue høit i Tagryggen.

Enkelte Exemplarer af denne Form træffer man ogsaa hos de nordlige Frifer mellem Bredsted og Tønder; men Landets oprindelige Bygningsmaade er der en ganske anden. Det nordfrifiste Huus er lavere, det bestaaer af to eller tre Fløie, der ere ordnede saaledes, at Stuebygningen, der i Reglen vender mod Syd, ligger foran. Fra den ene Ende løber en Lønge bagud og indbefatter Stald, Kø osv. Paa mindre Eiendomme findes Læden i samme Bygning, men paa større indtager den en egen Fløi, der atter danner en Vinkel med Stuebygningen. Vinduer og Døre ere lave, de sidste ofte høvelde og uden Karm, hvilket ogsaa tid er Tilfældet med Kuger og Luftkuller. Bygningen er plump og den meest komplette „Købau“ nogen moderne Arkitekt kan ønske at see: overalt træde de røde Muursteen frem, og Jegerne mellem dem ere kun tarveligt fystede med Leer; den eneste Afspudsning findes om Døraabningen og dens Bue, som i Reglen er hvidtet. Ligeom der findes en ikke ubetydelig Lighed mellem Høstberget og det jachfiste Huus, saaledes have Nordfriferens Bygninger meget tilfælles med de ligeoverfor paa Vestkysten boende Anglers. Skulde man af Bygningsmaaden alene domme om Sønderjyllands ældre Beboere, vilde man lettest falde paa at troe, at Landet havde været deelt i Belter fra Ost til Vest.

Der er hverken Jernbane eller Chausseer i den nordfrifiste Marf, og der er Veie, saa Gud maa sig forbarne — især naar de ere blevne forbedrede. „Dat Graben gehört de Weg um dat Dieck“, siger en gammel Vedtægt; som en Følge heraf kaster Bonden den Jord, han graver op af Grøfterne, paa Veien, og det er den eneste Forbedring. Der ligge Klumperne, steenhaarte, naar de torres af Solen, og klæbrige som Veg, naar det regner, og den Veifarende faaer selv at see til, hvorledes han slipper igjennem. Men det har ingen Nød, naar man blot har en jydsk Hest og en frifist Pids. Min Kuds havde ved Begyndelsen af Rejsen brugt sin Pids saa vel, at han senere blot behøvede at løfte den, saa soer Hestene affied alt hvad de kunde. Men paa den forbedrede Veie gif det kun Jod for Jod, og imidlertid hujede og streg en Snes Menneffer, der vare ifærd med at tørste Naps paa Marken, og raadte til os, som om der var en Ulkve paafærde. Jeg spurgte Kudsken, hvad der var i veien; han lo og sagde: „Intet, naar De blot tager Hatten af“. Jeg hilste, hele Forsamlingen hilste igjen, og Raadet oppørte. Napsen er en vigtig Sædart for Marfkbonden, og der er Lyfthighed, naar den høies. Han samler fra mange Arbeidere, han kan overkomme, for at faae Høsten fra Haanden, medens Veiret er godt, og hele denne Slæve bevarer sig rigeligt med Drillevarer; intet Under derfor, at den er i godt Humør. Den benytter sig derfor ogsaa i sidste Maal af den Frihed, gammel Sil giver den, til at udfjelde Veifarende, som ikke hilse; neppe kommer en Vogn i Nærheden af Tærseptaften, før der opstaaer et Skraal og det regner ned med Sjeldsorb som „Kartoffelbur“ og — nei, skjøndt Kæjeren neppe forstaaer Frifist, er det dog bedst at sigge med Vesiel

— „med Mere,

Jeg gider ikke repetere“ —

thi Ordene ere af den Natur, at de ikke godt lade sig gjengive paa Prent. Det er disse Høstfolk sigemeget, hvem den Rejsende er, og engang, medens Christaan den Ottende opholdt sig paa Jøhr, gav dette Andledning til et morsomt Optrin. En høitstaaende Person kom forbi en Napsstærkeplads og modtoges paa sædvanlig Maade med Hujen og Sjeldsord. Forbittret lod han Vognen holde og tiltalte Folkene, der loe af hans Trufler og vedblev deres Strigen, indtil Tjeneren, som af Kudsken havde erfaret Marfagen til dette Oprin, men ikke kunde gjøre sin Herre samme begribelig, snappede Hatten af Hs. Excellences Hoved. Strax var alt i sin Orden. Hvor underlig og lidet passende denne Stik er, troer jeg, der ligger en smuk Tanke til Grund for den: Arbeidet skal respecteres. Man mærker det ogsaa ved en anden Leilighed. Det er ikke behageligt at passere en „forbedret“ Veie over den flade Marf, men det er sikkert ikke mere behageligt at kjøre paa et smalt Dige og møde et Læs. Friferen er ikke høflig, det var Synet at sigge, og han gjør ikke mange Complimenter; sædvanlig siger han hverken Goddag eller Farvel — i det Høieste mumler han „Dis“, naar han er halvt ude af Døren — bydes han Noget, svarer han kort med Ja eller Nei, som om alt hvad der er over dette, var ondt, selv en Smule Tak; i det Hele taler han ikke meget, uden naar han bliver vred; thi da kander han, saa det har Alent, og det i alle de Sprog, han kender, baade paa

Frifist og Dansk og Plattysk. Men som Kuds er han Høflighed selv mod enhver, der hører en Vogn, som er sværvære belæstet end hans egen; han viger ikke blot Spor, men han svinger helt ud af det, lige til Digtanten, om fornødent gjøres; ja hørte han for en Excellence og mødte en Underste med et Læs Møg, han svingede ud, om der end var Udsigt til, at han og hans høie Passagerer begge kunde komme til at rulle ned ad Diget i Vandgrøften ved dets Fod, og lod Understen med sit Læs roligt glide midt af Veien.

Er Marfken rig af Naturen, er den fattig paa Naturhønheder. Der kan ikke gives noget mere eensformigt end en saadan Egn, flad som et Stueguld, gennemstraaet af snorlige Kanaler og Grøfter og deelt i kjedsommelige, mathematisk nøiagtige Firkanter efter de forskellige Sædarter. Disjes veglende Farve frembyder dog et smukt Syn, navnlig i Napsens Blomstringstid. Et Tæppe af det renefte Guld følger da hen over Jorden i lang Strækning; thi enhver større Bonde sørger for at have et ikke ubetydeligt Areal udlagt med denne forbeelagte Sæd. Ved Siden af vegle Græsmarker og Ager med den lysegrue Havre, rødbrune Hvede og stive bredbladede Hestebønner, hvis violette Blomster kryddre Luften i lang Omkreds med en vanillielignende Duft. Men intet muntert bugtet Vandløb, intet selsaaet Træ glæder Diet. Vand findes kun i Grøfter og gravede Vandsteder og det er der ligesom i Brøndene af en brun Farve, der giver det Ubsænde, men ingenlunde Smag af godt Vi; og Træer findes kun plantede omkring Husene og sjældent af nogen betydelig Størrelse. En enkelt Gang seer man maaffee nedenfor Diget en lille Sø med fløvede Bredder; men der er intet oplivende ved dens Vandspeil, det er en Mindetaale, som med urdslettelige Træl taler om Ulykker og Udelæggelser: Søen er en „Weble“, et tragtfornet, bundløst Hul, boret i Jorden af Havvandet, som paa dette Sted er styrtet ind gennem det brudte Dige.

I Eidersted spurgte jeg engang min Kuds, hvorfra det kom, at der paa en Bondgaard holdtes et saa stort Antal Tjenestfolk og om Bonden og hans vorne Børn da intet bestilte. „Wem se nich äten, leggen se op 'ne Stohl um flapen“, svarede han roligt, forresten underrettede han mig om, at „de Bur“ nu kaldes „de Herr“; paa de nye Gaarde, hvor der er særffilt Læde og Stuebygning, beboes denne sidste alene af Bonden og hans Familie, den kaldes „Herrnhaus“, og derhen komme Tjenestfolkene ikke uden Inleasten, da de gaar ind og talke for Mad, fortalte han. — Saa storartet er det endnu ikke blandt Nordfriferne; der holder Bonden ogsaa mange Tjenestfolk, men han er ikke bange for selv at tage Haand med i Arbeidet; imidlertid forsaaer det ikke, naar Høsten kommer. Henimod den Tid foregaaer der aarlig en Føljevandring i det Smaa: Arbeidere fra den sønderjydske Gæst, men især fra Nørrejylland vandre da ud i Marfken og finde Værfstjæftelse paa de større Gaarde. Udenfor flere Gaarde sees et eget lille Huus, bestemt til Herberg for de fremmede Gæster, en straatakt Hytte eller rettere blot et Straatag, som er sat paa Jorden og i den ene Ende forsynet med et muret Skibed. Her boe disse fremmede Arbeidere, „Hugster“ (Græsmeiere) og „Slyster“ (Høstfolk). „Slystertelret“ — som Hytten kaldes — er ofte ikke saa smuk som Svinesien, i Bondernes Zine er dens fattige Daglønnerbefolkning ikke andet end en Pariaaste; men det er disse stakkels Pariaer, som have bibragt den frifiste Nationalitet Dødsstøbet. Den bestående gamle Forsatter Landwerth talder allerede de nordfrifist boende Frifer Frisones trilingues og siger, at de foruden deres Modersmaal ogsaa forstaae Dansk og Plattysk. Dette gjælder nu ikke blot om de nordlige, men om Friferne lige til Bredsted. Medens det tydske Sprog er kommet med Bram og Brast og har sat sig paa Katheder og Prædikestol, er det danske kommet beskedent og har taget Plads uden Skysterfeltets lave Tag; det har talt med om Hverdagslivets Smaa- begivenheder, klinget for Børnene i Eventyr og Sange, og medens Høitidsfesten er og bliver Friferen et fremmed Sprog, der læres i Skolen, høres i Kirken og glemmes, saastart disse Stæder ere forladte, har det Danske flaaet saa dybe Rødder og trives saa kraftigt, at det aldrig mere vil udbøe i disse Egne, selv om Regeringen skulde vedblive at ringeagte det i den Grad, som hidtil er fteet. Hver vogn Mand taler Dansk, selv Dvinder og Børn forstaae og tale det meget ofte. Og imidlertid henfygner det gamle frifiste Maal uden Literatur, uden Sagn og Sange, som leve i Folkemunde; det optager bestandigt flere og flere Det af det Plattyske eller Danske, i de forskjellige Egne udvulle sig saaledes forskjellige Dialekter, i det ene Herred taler man anderledes end i det andet, ja selv mellem to Nabofognes Sprog kan der være en kjendelig Forskjel. Det frifiste Sprog synes dømt til Undergang; men Danskheden flyder det Tak, forbi det paa Sønderjyllands Vestkyst har flaaet en kraftig Bom for den fremtrængende Tydskehed. Hverken Sprogbevægelsen eller Oprøret har her havt den Betydning som paa Vestkysten. For Friferen ere de materielle Interesser de høieste, hans Land er et neutralt Gebet, hvor Dansk og Tydske boe Huus om Huus, en stor Markedsplads, hvor jydsk Dyr og tydske Studehandlere mødes, og han flummer Fløden af Handelen.

Dr. S.